

Hrátky s myslí
Martin Cohen
Edice Galileo

Netradiční kniha se prostřednictvím „myšlenkových experimentů“, které si můžete sami na sobě vyzkoušet, snaží zábavným způsobem najít klíč k vědomí – s pomocí psychologie, sociologie a politologie tak hledá odpovědi na tradiční filozofické otázky. Nejde o logické hlavolamy ani vědecké bádání o lidském mozku či abstraktní hry, ale o tvůrčí podnětná cvičení, která poskytnou rámec ke zkoumání, jak funguje vaše mysl – a také mysl ostatních.

184 str. – vázaná s přebalem – cena 295 Kč

Univerzum věcí
Konrad Paul Liessmann
Edice 21. století

Rakouský filozof K. P. Liessmann předkládá k úvaze další pronikavé postřehy o současné společnosti. V souboru 12 esejů zkoumá každodennost života z úhlů, které otvírají nečekané pohledy. Víme v době automatizace a globalizace, odkud se berou předměty, jež denně používáme? Jaká je nejvražednější droga světa? Jak zacházíme s hudbou? Jaké jsou objekty naší

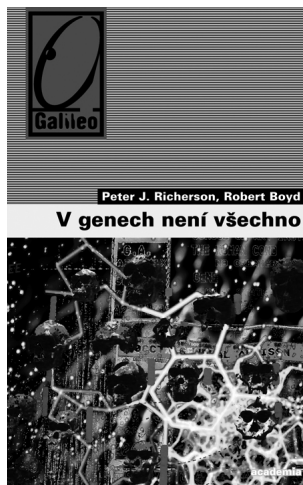
touhy? Mají peníze charakter? A podle čeho se pozná umění?
140 str. – vázaná s přebalem – cena 245 Kč

Slovo za slovem
Stanislav Rubáš
Edice Paměť

Kniha rozhovorů s 27 představiteli nejstarší generace (narození v letech 1920–35) našich překladatelů (např. Josef Čermák, Josef Forbelský, Ludvík Kundera, Vladimír Mikeš, Antonín Přidal, Josef Škvorecký), kterou připravili pracovníci Ústavu translologie Filozofické fakulty UK v Praze. Vyprávění nechávají mimo jiné nahlédnout do praxe v období minulého režimu (cenzura i autocenzura, „pokrývání“ osob v nemilosti apod.) a srovnat s dobou porevoluční.

452 str. – vázaná – cena 385 Kč

V genech není všechno
Peter J. Richerson,
Robert Boyd
Edice Galileo

Kniha nabízí radikální pohled na evoluci lidstva a naznačuje, že ekologická dominance a sociální systém člověka pramení z psychiky unikátně uzpůsobené vzniku složité kultury. Podle autorů kultura není ani nadřazenou, ani služkou genů. Je spíše důležitá pro adaptaci, stejně jako humánní biologie a chůze po dvou. Na základě studia antropologie, politických věd, sociologie a ekonomie autoři ukazují, že kultura a biologie jsou složitě propojeny.

408 str. – vázaná s přebalem – cena 365 Kč

Budoucnost svobody
Fareed Zakaria
Edice 21. století

Jedna z nejdůležitějších knih posledního desetiletí věnovaná globálním politickým trendům. Předkládá obraz světa, jehož problémy zdaleka neřeší pouhé rozšiřování demokracie do všech kontinentů. Nejde jen o dějinné pozadí odhalující nejednoznačný vztah demokracie a svobody, ale zejména o to, jak jsou pro svobodu – ale i pro funkční a liberální demokracii – důležité právní a ústavní instituce.

276 str. – vázaná s přebalem – cena 335 Kč

**FRANCOUZSKO-ČESKÝ
OBECNĚ VĚDNÍ
SLOVNÍK**
DUŠAN SOBEK
Dušan Sobek
Edice Mimo – humanitní vědy

Slovník je zaměřen na obecnou rovinu vědecké slovní zásoby, tvořící základ ústního i písemného projevu ve všech vědních oborech (neobsahuje tedy výrazy situačně komunikativní, např. témata rodina, cestování apod.). Je určen uživatelům, kteří ovládají základy francouzského jazyka, především vědeckým a odborným pracovníkům, doktorandům, vysokoškolským studentům nefilologického zaměření, překladatelům ad.

420 str. – vázaná – cena 550 Kč

Objednávky přijímá:
Expedice ACADEMIA
Rozvojová 135, 160 00 Praha 6 – Lysolaje
tel.: 221 403 831; fax: 296 780 510
e-mail: expedice@academia.cz

Knihkupectví Academia
Václavské nám. 34, Praha 1, tel. 221 403 840–842
Národní tř. 7, Praha 1, tel. 221 403 856
Na Florenci 3, Praha 1, tel. 221 403 858
Nám. Svobody 13, Brno, tel. 542 217 954–6
Kulturně-literární centrum Academia Ostrava
Zámecká 2, Ostrava 1, tel. 596 114 580

Jaro ožívá v Evropě i Africe

Ptačí migrace je obdivuhodný fenomén připomínající nejen věčný koloběh přírody, ale také schopnosti stěhovavých ptáků, kteří každoročně podnikají cesty dlouhé tisíce kilometrů a na jaře se zase vracejí zpět. Bohužel stále více ptáků se již nevrátí, neboť při své pouti překonávají nejen úctyhodné vzdálenosti, ale také četná nebezpečí. Mnohá způsobuje člověk, ať již jde o odstřely a odchyty ptáků, jimiž jsou proslulé středomořské ostrovy, nástrahy ve formě nezajištěných drátů elektrického vedení nebo prosklené plochy a větrné elektrárny. Zdaleka nejhorší je ale ničení biotopů, jako např. odlesňování nebo vysoušení mokřadů, což společně s intenzivním zemědělstvím přímo ohrožuje až 80 % všech stěhovavých ptáků. Však také mnozí z nich zažívají v posledních desetiletích dramatický úbytek počtů. I na to se snaží upozornit mezinárodní vzdělávací kampaň Spring Alive, která letos pokračuje 7. sezónou. V rámci této akce lidé z celé Evropy, Blízkého východu i Afriky sledují přilety vybraných stěhovavých druhů ptáků.

Kampaň organizace BirdLife International je určena především pro děti, jejich rodiny a školní kolektivy, zapojují se však účastníci i dalších věkových kategorií. V České republice ji pod názvem Jaro ožívá koordinuje Česká společnost ornitologická. Podstatou je sledování přiletu pěti vybraných ptačích poslů jara: čápa bílého, vlaštovky obecné, kukačky obecné, rorýse obecného a vlhy pestré. První pozorování jednotlivých druhů se zaznamenávají na www.springalive.net. Zde si účastníci mohou prohlédnout postup jara podle přiletu ptáků v tabulkách a mapách, poslechnout hlasové záznamy, zahrát hry a získat cenné informace. K dispozici jsou i ptačí videa na YouTube kanálu SpringAlivenet a stránky na sociální síti Facebook. Učitelé si mohou na stránkách zdarma stáhnout

různé výukové materiály. Kampaň provádějí i další akce na regionální a mezinárodní úrovni (viz informace o fotografické soutěži na této straně). S projektem se můžete seznámit také na vycházkách Vítání ptačího zpěvu a některých akcích ke Dni Země.

Projekt je rozdělen na dvě fáze – jarní evropskou (sledování přiletu migrantů na hnízdiště) a podzimní africkou (sledování přiletu ptáků na zimoviště), do níž se zapojuje zatím jen Jihoafrická republika. Účast zemí z obou kontinentů připomíná, že ptáci skutečně neznají hranic a jejich efektivní ochrana se neobejde bez mezinárodní spolupráce. Jsme rádi, že počet zúčastněných zemí stále roste, v r. 2012 se ke kampani připojí nové evropské státy – Bosna a Hercegovina, Černá Hora a Kazachstán, čeká se i zapojení dalších afrických zemí.

Vloni zaznamenali účastníci z 36 zemí více než 127 000 pozorování, nejvíce z dosavadních ročníků. Česká republika přispěla celkem 2 647 záznamy, čímž se umístila na výborném 6. místě. Nejčastěji pozorovaným druhem byla vlaštovka obecná (36 % všech pozorování) a v rámci ČR čáp bílý s 875 záznamy (33 %). Projekt si získává stále větší oblibu v základních a středních školách, zapojují se desítky školních a dětských kolektivů.

Jedním z důležitých cílů projektu je zvyšovat povědomí o faktorech působících na fenologické chování ptáků (načasování migrace, kladení vajec, hnízdění, výskyt hmyzu jako potravního zdroje aj.), které často ovlivňují klimatické změny. Díky informacím na www.springalive.net snad více porozumíme zákonitostem přírody. A třeba i pochopíme, jak naše chování působí v přírodě mnohdy nevratné změny, které mohou vést až k lesům bez kukaččích volání a obloze bez čápů.

Projekt podporuje The Mitsubishi Corporation Fund for Europe and Africa.

Kontaktní údaje pro předplatitele

SEND Předplatné, s. r. o.
P. O. Box 141
140 21 Praha 4

tel.: 225 985 225
fax: 225 341 425
sms: 605 202 115
e-mail: send@send.cz
www.send.cz

Kalendář biologa

15. května 2012: Celostátní seminář k 70. narozeninám prof. Jana Glosera: Ekologická fyziologie rostlin – výzkum v polárních oblastech. KEBR PFF UK v Praze, Viničná 5. Více na: <http://kfrserver.natur.cuni.cz/studium/anatomie/LS2012/gloser/gloser.html>

Inzerce

Prodám časopisy Živa: ročníky 1968–79 vázané a ročníky 1980–2008 volně. Chybí ročník 1992 a čísla 1981/6 a 1991/4. Ing. Oldřich Zelený, 503 26 Osice 97; tel.: 608 882 431; e-mail: oldrichzeleny@volny.cz

Mezinárodní fotografická soutěž pro děti do 16 let Moje první pozorování

Soutěž BirdLife International a projektu Spring Alive. Každý účastník může zaslat jednu fotografii některého z cílových druhů stěhovavých ptáků. Fotografie vkládejte od 1. 4. do 21. 6. na www.springalive.net, kde jsou uvedena i pravidla soutěže. Účastníci mohou vyhrát digitální fotoaparát.

Pozvánka

Letní biologické soustředění středoškoláků Arachne

Čeká na vás 14 dní plných:

přírody zblízka, otázek a odpovědí, odborných přednášek, zajímavých praktických cvičení a terénních exkurzí, práce na vlastním výzkumném projektu, mnoho pohybových, přemýšlečích a tvořivých her, potu a nezapomenutelných zážitků, deště, bláta a slunných dní, trošky sebepoznání. Celých 14 dní budete obklopeni lidmi s podobnými zájmy, jako máte vy! A věřte, že na lenošení nezbude čas. Většina ho bude věnována odbornému programu a zbylé

chvilky hrám, při kterých se Vám bude leccdy tajit dech.

Soustředění se koná 22. 7.–5. 8. 2012 ve středisku Chaloupky u Okříšek

Akci pořádá Sdružení Arachne, o. s., ve spolupráci se studenty a pedagogy Přírodovědecké fakulty UK v Praze pro studenty středních škol z celé České republiky a Slovenska. Předpokládaná cena soustředění je 4 400 Kč.

Předběžnou přihlášku a další informace získáte na www.arach.cz

Počátky Botanického ústavu Akademie věd v Třeboni – ke 40. výročí Hydrobotanického oddělení BÚ AV ČR, v. v. i.

Detašovaná pracoviště jsou obvykle považována za přítěž a udržovat je bývá finančně náročné – není tedy divu, že čas od času se některé zruší. Třeboňské pracoviště Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., už funguje 40 let a stále se má čile k světu. Na počátku své existence sloužilo jako útočiště různých, systému nepřilíš přátelských „živlů“, dnes má velmi dobrou pověst ve vědeckém světě a tvoří zázemí pro terénní botanické obory Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Pracoviště vzniklo v Třeboni 1. 7. 1971 jako Hydrobotanické oddělení Botanického ústavu ČSAV v Průhonicích u Prahy (HBO BÚ) sloučením dvou laboratoří – skupiny ekologie vodních rostlin při Botanickém ústavu a Laboratoře experimentální algologie Mikrobiologického ústavu ČSAV, která měla být v té době rozpuštěna z politických důvodů. HBO BÚ mělo i po svém vzniku dvě pracovní skupiny: algologickou a hydrobotanickou; většinou již se zkušenými a známými vědeckými pracovníky. To vše vedlo k poměrně rychlému začlenění nově vzniklého vědeckého centra mezi instituce s mezinárodním uznáním. Založení oddělení ovšem předcházelo období důležité pro jeho vznik právě v Třeboni.

Ve městě sídlila již od r. 1952 Hydrobiologická laboratoř ČSAV v budově bývalé tiskárny J. Petříka na Dukelské ulici.

V r. 1958 se však přestěhovala do Prahy a o dva roky později z popudu akademika Ivana Mála zde byla založena Laboratoř pro výzkum řas (LVŘ). Ta se po třech letech rozdělila na Laboratoř experimentální algologie (LEA) vedenou Jiřím Komárkem a oddělení Výzkumu technologie výroby řas (VTVŘ) v čele s Ivanem Šetlíkem. Druhé oddělení přesídlilo do adaptovaného Opatovického mlýna v Opatovickém rybníka nedaleko Třeboně, zatímco LEA zůstala v Dukelské ulici. Obě pracoviště dosáhla i přes značné politické restriktce významných úspěchů a mezinárodního uznání. Spolu s VTVŘ se LEA stala dominantním partnerem v tehdy nařízené vědecké spolupráci v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a získala významný respekt ve světové algologii. V LEA působili v té době již známí odborníci Hanuš Ettl, František Hindák, Jiří Komárek, Petr Marvan a Jiří Růžička, kteří kromě řady publikací v mezinárodních vědeckých časopisech připravili i několik významných monografií respektovaných světovou vědeckou komunitou. Jako součást LEA byla též zřízena rozsáhlá sbírka kmenů řas, sloučená později s nejstarší světovou sbírkou, do té doby deponovanou v Praze a založenou prof. Ernstem Pringsheimem na začátku 20. stol.

Studium vodních a mokřadních rostlin (makrofyt) mělo své zázemí už před zalo-

žením HBO BÚ – v průhonicím Botanickém ústavu a také v brněnském Ekologickém oddělení (EO BÚ). Především to byla Dagmar Dykyjová a její pracovní tým (viz také Živa 2012, 1: VII–VIII), pro které získal v r. 1963 tehdejší ředitel ústavu Slavomil Hejný pronájem větší místnosti na Novověcké baště (nedaleko rozvodí Lužnice a Nové řeky). Pracovali ve skutečně drsných podmínkách, bez elektrického proudu, přespávali na vojenských železných postelích nad sebou, ale přesto je neopouštělo nadšení. Kromě D. Dykyjové se na práci podíleli Denisa Blažková, Adolf Češka a příležitostně další vědci jak z Průhonic, tak z Brna (vedoucí Milena Rychnovská). Díky dobré spolupráci S. Hejného a ředitele Mikrobiologického ústavu ČSAV (včetně pracoviště v Třeboni – Opatovickém mlýně) I. Mála byly v r. 1965 postaveny tzv. chatičky v areálu Opatovického mlýna. Přesunula se do nich skupina D. Dykyjové z Novověcké bašty, do níž patřili Josef Petr Ondok, Karel Véber, Karel Příbáň, Dana Hradecká a postupně několik dalších mladých pracovníků včetně tehdejší aspirantky Elišky Rejmánkové. Na založení HBO BÚ v Třeboni měl také značný vliv Mezinárodní biologický program (IBP), jehož hlavním představitelem v Československu byl I. Málek. Ten požádal S. Hejného o částečné uvolnění Jana Květa pro koordinaci výzkumu fotosyntetické produkce rostlin v sekci IBP pro produkční procesy. J. Kvěť se v r. 1963 vrátil ze stáže na univerzitě v Oxfordu a stal se u nás šířitelem produkční ekologie rostlin a metod jejího studia. V brněnském EO BÚ vytvořil tým spolupracovníků, s nimiž se věnoval výzkumu mokřadů, nejprve na bývalém Kobylském jezeře u Čejče a krátce nato na Lednických rybnících, souběžně s týmem D. Dykyjové působícím na třeboňských rybnících. V r. 1970 byla založena pracovní skupina IBP pro výzkum mokřadů u iniciativy českých mokřadních ekologů a jejich kolegů z Polska a Rumunska. Její pokračovatelkou je obdobná skupina při Mezinárodní organizaci pro ekologii (INTECOL), která od r. 1980 pořádá každé čtyři roky mezinárodní konference o mokřadech. Uspořádání v pořadí druhé konference (v r. 1984) bylo svěřeno třeboňskému pracovišti BÚ a zúčastnilo se jí 110 zahraničních kolegů. Tato a jiné mezinárodní aktivity třeboňského pracoviště Botanického ústavu ukazovaly Československo z příznivější stránky než tehdejší politika naší „strany a vlády“.

Je třeba se zmínit o rozhodující úloze ředitele Botanického ústavu S. Hejného (viz též Živa 2001, 4: XLIX–L), bez jehož úsilí by hydrobotanické oddělení tak snadno nevzniklo. Sám byl již mezinárodně uznávaným odborníkem na vyšší vodní a bažinné rostliny a založení HBO BÚ v Třeboni si programově přál. Dohodl se proto s vedením Mikrobiologického ústavu ČSAV na vymezení obou akademických pracovišť v Třeboni tak, že LVŘ si ponechala Opatovický mlýn a budova v Dukelské

1

1 Zaměstnanci třeboňského pracoviště Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., při vánočním semináři 2011 (na prvním schodu uprostřed ředitel ústavu Jan Kirschner). Foto J. Lukavský

ulici byla uvolněna vzniklému HBO. Vedoucím byl do r. 1976 ředitel S. Hejný, který pověřil přímým řízením D. Dykyjovou a chemika Stanislava Přibila. V r. 1976 byl S. Přibil jmenován vedoucím HBO a tuto funkci zastával až do r. 1990.

Založení pracoviště mělo pro další rozvoj obou vědních oborů (ekologie makrofyt i algologie) zásadní význam jak v celostátním, tak v mezinárodním měřítku. Na IBP v 70. letech navazoval mezivládní program UNESCO Člověk a biosféra (Man and Biosphere – MAB), na němž se podílelo i HBO v rámci státního plánu základního výzkumu. Ekosystémového studia mokřadů a mělkých vod se účastnili také průhoničtí spolupracovníci HBO Zdeňka Hroudová, Dagmar Jičínská, Marie Naděžda Končalová a Petr Zákavský; z treboňských zaměstnanců kromě D. Dykyjové, J. P. Ondoka a K. Přibáně zejména Jan Jeník, Jaroslava Komárková, Jan Pokorný, Karel Prach, Eliška Rejmánková, Lenka Papáčková-Soukupová, Leoš a Jitka Klimešovi, Stanislav Kučera, Miroslav Šrůtek, Ladislav Rektoris, Petr Šmilauer, Hana Čížková-Končalová, Libor Pechar a další. V souvislosti s přemístěním několika akademických vědeckých ústavů do Českých Budějovic bylo i HBO BÚ v polovině 70. let minulého stol. rozšířeno o synekologickou pracovní skupinu vedenou nejdříve J. Jeníkem, později K. Prachem a pak L. Klimešem.

Algologie v HBO se soustředila na experimentální taxonomii a ekologii řas v čele s J. Komárkem. Bylo též zřízeno detašované pracoviště v Brně zaměřené na ekologii řas, kde pracovali Hanuš Ettl a Petr Marvan, a skupina pro genetiku a cytologii řas Josefa Nečase a Josefa Sulka, která však byla později převedena do oddělení Výzkumu technologie výroby řas na Mikrobiologický ústav ČSAV. Významným krokem se stalo založení časopisu *Algological Studies* J. Komárkem a Oldřichem Lhotským; první číslo vyšlo v r. 1970 v Českých Budějovicích. Kvůli problémům s tiskem a distribucí převzalo vydávání periodika nakladatelství ve Stuttgartu, kde vycházelo nejdříve jako samostatná dodatková řada časopisu *Archiv für Hydrobiologie*. K dalším významným počínům patří Sběrka čistých kultur kmenů řas (J. Komárek a F. Hindák, spolu s technikou Jaroslavou Stodolovou), která uchovává přibližně 650 kmenů řas a sinic, ale i mechorostů a okřeheků a patří mezi 10 nejvýznamnějších světových sbírek. Stále se intenzivně využívá k algologickému studiu a vodohospodářskému výzkumu. Na jejím rozvoji a vedení se tehdy podíleli zejména Lubomír Kováčik a technička Marie Takáčová, později Jaromír Lukavský, Josef Elster a v současné době Pavel Přibyl.

Z algologického oddělení vzešly další důležité monografie s mimořádným ohlaselem ve světě. Patří k nim několik kompendií v knižní řadě *Süßwasserflora von Mitteleuropa* (Sladkovodní flóra střední Evropy) a monografie kockálních zelených řas v edici *Die Binnengewässer*, vycházející rovněž ve Stuttgartu, a evropská monografie řádu *Desmidiiales*. V r. 1976 se z podnětu International Association of Cyanophyte Research (IAC) podařilo zorganizovat v Československu pod záštitou treboňského pracoviště 7. mezinárodní sympozium o ta-

Vodní nádrže pro kultivaci rostlin v BÚ AV ČR, v. v. i. v Treboňi. Foto E. Koutecká

xonomii a ekologii sinic. Z dalších mezinárodních konferencí jmenujme alespoň *Taxonomy and Biology of Chlorococcal Algae* (1982) nebo *Algae and Extreme Environments. Ecology and Physiology* (2000).

Do rozvoje pracoviště až do r. 1989 velmi rušivě zasahovaly politické poměry, zejména v období normalizace po r. 1968. Mnohým pracovníkům hrozilo propuštění a jen díky rozumnému postoji S. Hejného k tomu nedošlo. Byl to on, kdo dokázal zaštitit J. Jeníka propuštěného z kádrových důvodů z Přírodovědecké fakulty UK v Praze a přijmout ho do HBO BÚ v Treboňi. S příchodem J. Jeníka na Treboňsko r. 1971 (na HBO pracoval trvale od r. 1975) bylo významně posíleno studium dřevinných mokřadů (vrbiny, olšiny, rašelinné lesy), mokřých luk a rašelinářů. Jan Jeník se velmi zasloužil spolu s D. Dykyjovou, S. Přibilem a treboňským lesníkem P. Březinou o vyhlášení Biosférické rezervace (1977) a posléze Chráněné krajinné oblasti (1979) Treboňsko. Důležitými a potřebnými počiny byly dvě konference nazvané *Ekologie a ekonomika Treboňska* (1978, 1988), jichž se zúčastnili kromě vědců také pracovníci ochrany přírody a hospodářských odvětví využívajících přírodní zdroje této oblasti. V letech 1978–80 tak vznikl jeden z prvních československých regionálních ekologických programů.

V r. 1976 byla Štěpánem Husákem založena Sběrka vodních a mokřadních rostlin, na jejímž rozvoji se podíleli a dále významně podílejí Lubomír Adamec, Jana Navrátilová, Martina Čtvrtlíková, Tomáš Hájek, Andrea Kučerová, Monika Sosnová, Kateřina Dvořáková a další spolupracovníci. Při plnění výzkumných úkolů v jižních Čechách i na jižní Moravě panovala vpravdě mezinárodní atmosféra díky častým návštěvám a spolupráci kolegů i studentů z celého světa. Podobně pomáhali výzkumu studenti z našich vysokých škol. Nutno připomenout, že ekosystémového studia mokřadů se rovněž účastnilo mnoho zoologů, zejména odborníků v ornitologii, mammalogii (studium savců) a entomologii, z pracovišť akademických a vysokých škol hlavně z Prahy, Brna a Českých Budějovic; bez jejich účasti by ekosystémový výzkum nebyl možný.

Od r. 1986 do r. 2010 se každé léto na treboňském pracovišti konala část Mezinárodního postgraduálního limnologic-

kého kurzu UNESCO v délce 1–4 týdnů pro 10–14 mladých účastníků, převážně z rozvojových zemí. Tento kurz pořádal a o zapojení nás požádal Limnologický ústav Rakouské akademie věd v Mondsee, později ve spolupráci s univerzitou IHE–UNESCO v holandském Delftu. V rámci kurzu jsme se soustředili na ekologii a vědecké základy obhospodařování rybníků a na ekologii mokřadů a jako vedoucí nebo lektori se vystřídali mnozí treboňští pracovníci i externí odborníci, z nichž nejčastěji přijížděli Jaroslav Hrbáček z Prahy a Patrick Denny z Delftu. Zahraniční účastníci vysoce oceňovali praktickou výuku v jedinečné rybníční krajině a porozumění treboňské vědecké obce i veřejnosti; přispěli jsme tak k mezinárodní prestiži treboňského pracoviště a naší země včetně rozvojového světa. V tomto období se konalo v Treboňi i několik mezinárodních setkání zaměřených na ekologii vodních rostlin. Roku 1984 to byla již zmíněná konference o mokřadech INTECOL, z dalších mezinárodních akcí je třeba jmenovat konferenci *Man-induced Succession in Vegetation* (1987) a *Ekologie a ekonomika Treboňska po 10 letech* (1988).

Treboňské pracoviště BÚ ČSAV (dnes AV ČR, v. v. i.) se od r. 1987 jmenuje Úsek ekologie rostlin a má dvě oddělení – Centrum pro algologii a Oddělení funkční ekologie. Po r. 1989 prošel celý stát pozitivními změnami, které ovlivnily nejen veřejný život, ale také další rozvoj Akademie věd. V novém předsednictvu ČSAV pracoval také J. Komárek, poslancem za Jihočeský kraj v České národní radě se stal J. Květ, v místních zastupitelstvech se uplatnili J. Květ, J. Lukavský a J. Pokorný. Významnou událostí bylo založení Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v r. 1991, na její přípravě se podíleli z našeho pracoviště zejména J. Květ a J. Komárek. Na Přírodovědecké (zpočátku Biologické) a Zemědělské fakultě v současnosti přednášejí J. Elster, Š. Husák, J. Klimešová, J. Komárek, J. Květ, J. Lukavský, K. Prach a celá řada mladších pracovníků.

Vše nejlepší a mnoho úspěchů do dalších let!

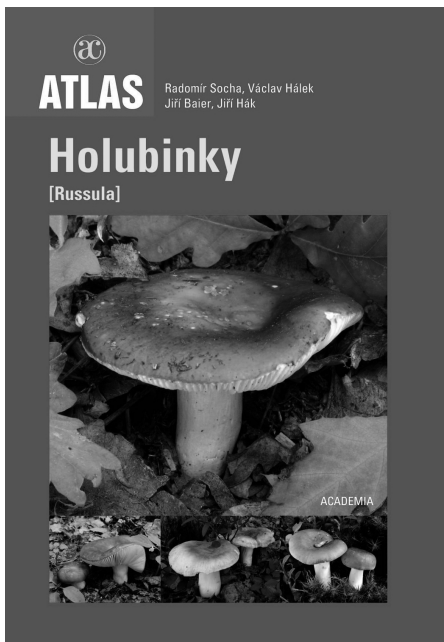
Kolektiv spoluautorů: Jiří Komárek, Jitka Klimešová a Lubomír Adamec

Radomír Socha, Václav Hálek, Jiří Baier, Jiří Hák: Holubinky (*Russula*)

Koncem loňského roku vydalo Nakladatelství Academia v edici Atlasy po dvou letech opět mykologickou publikaci – populárně-vědeckou monografii Holubinky (*Russula*). První tři autoři této knihy se podíleli též na vydání titulu Sbíráme holubinky aneb jak nasbírat houby, když nerostou hříby (Aventinum, Praha 2007), která však zahrnovala pouze asi třetinu druhů uvedených v recenzované knize a byla zaměřena téměř výhradně na houbařskou veřejnost. Nakladatelství Academia se k holubinkám vrátilo po 27 letech (Svrček M., Erhart J. a Erhartová M.: Holubinky, Praha 1984).

Kniha je rozdělena do dvou základních částí. Úvod seznamuje s taxonomickým vymezením rodu holubinka a historií výzkumu tohoto rodu od 18. stol. až do současnosti ve světě i u nás. V kapitole Jak rozpoznat a určovat holubinky jsou čtenáři informováni o makroskopických i mikroskopických znacích. Nechybí ani přehled a složení základních makrochemických i mikrochemických činidel používaných při určování holubinek. Mezi lupenatými houbami jsou totiž holubinky, vedle pavučinců (*Cortinarius*), nejvýznamnějším rodem, u něhož má použití chemických reakcí zásadní význam pro determinaci. Zvláštní kapitola Úvodní části se věnuje ekologii holubinek, jejich ochraně a kulinářskému využití. Závěr tohoto oddílu tvoří podrobný klíč k určování na úrovni podrodů, sekcí a podsekcí a druhů.

Ve druhé části nazvané Popisy a vyobrazení jednotlivých druhů najdeme podrobné charakteristiky a kvalitní fotografie ke 150 druhům doposud zaznamenaným v naší republice (alespoň dva snímky každého z nich). Popisy jsou doplněny odstavci o variabilitě druhu (Odchylné formy a odrůdy) a možnostech záměny. Některé holubinky, zejména ty popsané původ-

ně ze Středozeří, jsou u nás publikovány poprvé. Jen pro srovnání – monografie z r. 1984 uváděla, že je u nás známo 117 druhů.

Z charakteru jednotlivých taxonů je zřejmé, že autoři zastávají až extrémní pojetí drobných druhů a vnitrodruhových jednotek, např. u holubinky medové (*R. cuprea*, 6 forem), holubinky křehké (*R. fragilis*, 14 odrůd a forem) nebo holubinky celokrajné (*R. integra*, 9 odrůd a forem). I když forma představuje pouze drobnou odchylku, kterou jako taxonomickou jednotku mnozí mykologové neuznávají, přece jenom by měla představovat jednotku víceméně stabilizovanou. Vedlejším efektem tohoto přístupu však je, že si čtenář uvědomí, jak mohou být holubinky nesmírně barevně proměnlivé.

Jak už bylo řečeno, kniha obsahuje velice podrobný klíč čítající 28 stran. Vzhledem k tomu, že vyšla koncem roku, bude možné klíč při určování otestovat až v nastávající mykologické sezoně. Podle charakteru a stavby jednotlivých kroků při určování se však zdá, že by měl fungovat. Znamenalo by to velké pozitivum, protože určovací klíč patřil k slabším zmíněné publikace z r. 1984. Z úvodní části bych chtěl rovněž vyzdvihnout kapitolu Jak rozpoznat a určovat holubinky. Poskytuje čtenářům velice dobrý a podrobný návod, jak se na holubinky dívat a posuzovat jejich makroskopické i mikroskopické znaky.

V kapitole Kuchyňská hodnota holubinek a jejich využití jsou tyto houby rozděleny z hlediska upotřebitelnosti do 6 kategorií: (1) jedlé – velmi chutné, (2) jedlé – chutné, (3) jedlé – ve směsi chutné, (4) jedlé – po úpravě chutné, (5) jedlé – po úpravě málo chutné a (6) nejedlé a nechtuté. Působí to trochu jako násilná snaha naučit houbaře sbírat co nejvíce druhů, což je při proměnlivosti holubinek a nutnosti často používat k určování chemická činidla a mikroskop dosti problematické: úplně by stačily tři kategorie: jedlé (1–2), nechtuté (nedoporučované ke sběru, 3–5) a nejedlé (6). Navíc současným trendem by nemělo být rozšiřování spektra hub doporučovaných ke sběru pro kulinářské potřeby, zejména pokud jde o druhy, které se dají obtížně makroskopicky rozpoznat.

V knize je rovněž publikován vědecký popis 10 nových druhů, 15 nových odrůd, 12 nových forem holubinek a navrženo je několik nových kombinací vědeckých názvů. Jejich latinské diagnózy, včetně nákrasů mikroskopických znaků, některých z nich, jsou umístěny na závěrečných 14 stranách. Hodnotu těchto nově popsáných taxonů ukáže až další studium, případně revize specialisty. Problém však vidím ve skutečnosti, že tyto nové taxony byly popsány v populárně-vědecké knize psané v českém jazyce a bez molekulárních dat (sekvencí jejich DNA). Domnívám se, že takto popsány taxony zapadnou a málokdo ze zahraničních specialistů je zde bude hledat. Tím, že autoři nové popisy nepublikovali v odborné literatuře, se množství jejich pečlivé a detailní práce může minout svým účinkem.

Na závěr však mohu konstatovat, že kniha podává velice dobrý souhrn našich holubinek, podpořený kvalitními fotografiemi. Navíc přináší aktuální informace o nově zaznamenaných druzích na území České republiky a je tak významným přínosem ke studiu rodu *Russula* u nás.

**Academia, Praha 2011, 520 str.
Doporučená cena 545 Kč**

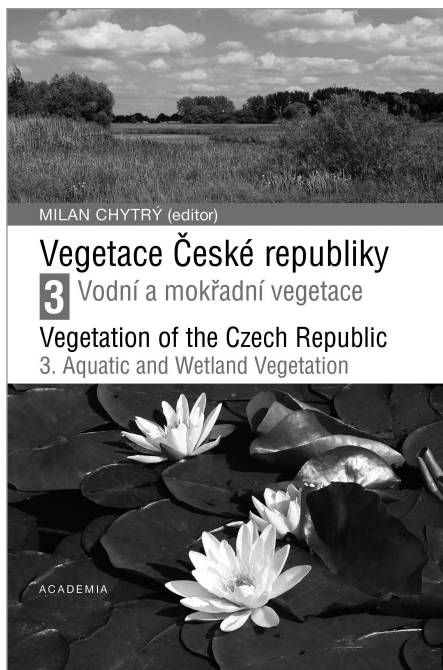
1 Holubinka medovonná (*Russula mel-liolens*), houbaři často přehlížená, roste nehojně od července do září v listnatých nebo smíšených lesích a hájích. Klobouk o průměru 5–10 cm je někdy temně nebo živě červený s tmavším až načernalým středem, jindy rudohnědý, medově červený nebo růžově meruňkový. Plodnice mají mírnou chuť a vůni zpočátku nenápadnou, starší a zasychající voní intenzivně po medu. Foto R. Socha

Milan Chytrý (editor): Vegetace České republiky 3. Vodní a mokřadní vegetace

Nakladatelství Academia vydalo na konci r. 2011 třetí díl čtyřsvazkového projektu Vegetace České republiky věnovaný vegetaci vodních makrofyt, pobřežní (litorální) vegetaci toků a vodních nádrží, vegetaci obnažených den vodních ploch, mokřadů v říčních nivách, prameništích a rašeliništích. V objemné knize o 828 stranách dostává do rukou odborná, ale i zkušená laická veřejnost moderní a kritické zpracování vodní a mokřadní vegetace z pera 16 autorů. Největší část práce odvedli Kateřina Šumberová, Petra Hájková a Michal Hájek. Celému týmu pod vedením M. Chytrého lze poděkovat za hodnotné dílo, které představuje vyvrcholení 80 let intenzivního výzkumu této vegetace našeho území. Publikace je věnována dvěma významným fytoocenologům – Karlu Rybníčkoví a Slavomilu Hejnému, kteří se zásadním způsobem podíleli na poznání naší rašeliništní, vodní a mokřadní vegetace.

Struktura třetího dílu dodržuje zdařilou a přehlednou formu předchozích částí (viz Živa 2007, 6: LXXXVIII; 2010, 4: LIX–LX). Po krátkém úvodu, který vymezuje náplň knihy a historii výzkumu vodní a mokřadní vegetace v České republice, je uveden stručný popis klasifikace vegetačních jednotek a její interpretace. Autoři nevytvářeli novou klasifikaci, ale kriticky zpracovali tu dosavadní, a to revizí velkého souboru vegetačních zápisů (fytoocenologických snímků) z České národní fytoocenologické databáze (ČNFD; Chytrý a Rafajová 2003) užitím řízené klasifikační metody Cocktail. O jak rozsáhlý snímkový materiál šlo, lze dokumentovat několika čísly: z přibližně 100 tisíc fytoocenologických snímků obsažených v ČNFD v r. 2010 bylo v tomto svazku zpracováno kolem 10 tisíc snímků.

V knize použitý klasifikační systém vegetace zahrnuje tři úrovně jednotek: základní (nejnižší) je asociace, vyšší pak svaz a třída. Celkem bylo v monografii zpracováno 178 asociací z 37 svazů a 10 tříd. Každé společenstvo nejnižší kategorie je na zhruba 3–4 stranách standardně charakterizováno formální definicí, která umožňuje společenstvo „určit“, druhovým složením (diagnostické, dominantní a konstantní druhy), strukturou, stanovištními poměry, celkovým rozšířením i rozšířením v ČR, dynamikou, hospodářským významem a stupněm ohrožení. U některých asociací je zmíněna i variabilita, pro její zhodnocení je použita úroveň varianty (tj. nižší vegetační jednotka uvnitř asociace). Floristické složení analyzovaných fytoocenologických snímků jednotlivých asociací (dokumentovaných zdařilými fotografiemi) dokládají syntetické tabulky. Mapy rozšíření asociací se zakládají na existujících fytoocenologických snímcích a možné rozšíření části asociací se předpokládá podle zmapovaného rozšíření dominantního druhu. Stanovištní vazba (Ellenbergovy

indikační hodnoty pro 6 základních ekologických faktorů, nadmořská výška) a fyziognomie (pokryvnost bylinného patra) jednotlivých asociací příslušné třídy jsou zobrazeny v diagramech na konci kapitoly. Hodnotné jsou i charakteristiky vyšších jednotek (svazů a obzvláště tříd) s rozsáhlou literaturou. Takto podrobné komentáře nebývají v národních přehledech běžné a považují se za významný počín, který čtenářům poskytuje širší geografický kontext.

Koncept sociologických skupin (soubory 3–5 diagnostických druhů se statisticky průkazným nejčastějším společným výskytem) a formální definice asociace jsou rozhodujícími prvky, které kvalitativně odlišují předložené dílo od všech doposud publikovaných národních nebo regionálních přehledů vegetace v jiných státech (mimo jiné Slovensko, Rakousko). Formální definice asociace obsahuje výčet sociologických skupin druhů a/nebo dominantních druhů s příslušným rozsahem pokryvnosti. Pomocí logických spojek z angličtiny AND, OR nebo NOT je definována přítomnost či nepřítomnost dané skupiny nebo druhu pro identifikaci asociace. Nemusíte ani dlouho listovat knihou a už na str. 47 vás překvapí velmi dlouhá formální definice asociace *Lemnetum trisulcae*, založená pouze na výčtu dominantních druhů, které se musí (okřehek trojbrázdý – *Lemna trisulca*) a naopak nesmějí (jiných 22 druhů) v porostu vyskytovat s určitou pokryvností. Obdobně je definována velká část asociací vodní a mokřadní vegetace, ale i vegetace skalní a ruderalní (viz 2. svazek Vegetace ČR, Academia, Praha 2010). Důvodem nemožnosti využít konceptu sociologických skupin druhů u tohoto typu vegetace je její druhová chudost (až jednodruhové

porosty – každý zná porosty okřehek, orobinců i rákosu) a výrazná pokryvnost jedné dominanty. Důsledkem může být vysoký počet rozlišených jednotek, který do jisté míry závisí na subjektivním rozhodnutí autora. Např. ve svazu *Lemnion minoris* (vegetace okřehekovitých rostlin a natantních kapradin a játrovek) autoři akceptují 11 asociací a ve svazu *Potamion* (vegetace převážně ponořených vodních rostlin zakořeněných ve dně) dokonce 23 asociací, přitom diagnostických druhů je zhruba stejně jako rozlišených asociací. V porovnání s přehledem rostlinných společenstev ČR z r. 1995 (Moravec a kol. 1995) tak provedenou syntézou nedošlo u části zde zpracovaných tříd k očekávané redukci počtu jednotek, na rozdíl od např. suchých trávníků třídy *Festuco-Brometea* (Chytrý a kol. 2007). Na druhou stranu, spolehlivost určené asociace založené na dominanci jednoho druhu se blíží jistotě.

Dovolím si teď malé odbočení. Jedním z výstupů práce řešitelského týmu volně souvisejícím s recenzovanou publikací je elektronický expertní systém umožňující komukoli provést automatizovanou klasifikaci fytoocenologických snímků (http://www.sci.muni.cz/botany/vegsci/expertni_system.php?lang=cz). Běžný uživatel tak není odkázán jako dříve jen na roztroušené dílčí publikace nebo na subjektivní zhodnocení fytoocenologickými guru, ale má v rukou (spolu s monografií) mocný formalizovaný nástroj. Nelze však počítat s tím, že každý zapsaný fytoocenologický snímek bude přiřazen k určité asociaci, i když bude dodržena zásada homogenity porostu. Takové snímky reprezentují z fytoocenologického hlediska porosty nevyhraněné nebo méně typické, v přírodě však mohou plošně převažovat nad „typickými“. A to je jedna ze slabín existujícího systému, kdy jsou asociace vymezeny ostřeji, než odpovídá přírodní realitě. I na tuto situaci však autoři myslili a pomocí nově vyvinutých indexů podobnosti lze daný snímek následně (často jen přibližně) přiřadit k asociaci na základě jeho numerické podobnosti ke snímkům jednoznačně splňujícím požadavky formálních definic.

Knihou udržuje vysoký standard nastavený předchozími svazky: výborná grafická úprava, rychlá orientace, kvalitní fotografie a barevný tisk (snad jen u některých fotografií není soutisk dokonalý), stínované pozadí textu s popisem jednotek, dobře čitelné písmo, pevná vazba, velikost a formát umožňující vzít knihu s sebou i do terénu – to vše dělá z publikace zároveň esteticky hodnotné dílo.

Co říci závěrem? Význam publikace pro poznání variability naší vegetace je zásadní a třetí díl stejně jako ty předchozí se stane referenční příručkou a vzorem pro případné vegetační přehledy dalších států. Neméně významný je praktický význam monografie, především pak v ochraně přírody. Blahopřejí autorům k dílu mimořádné kvality. Už se těším na poslední část, která bude pojednávat o vegetaci lesů a křovin.

Academia, Praha 2011, 828 str.
Doporučená cena 850 Kč

Konference Geo/Biodiverzita – management chráněných území

Zatímco v r. 2010 uspořádala Česká společnost pro krajinnou ekologii, která je zároveň národní větví světové asociace tohoto mezinárodního zaměření (IALE), mezinárodní konferenci na téma Globální ekologické změny – dopad na krajinu (Živa 2010, 6: XCIX–C), zkraje r. 2012 zorganizovala platformu s charakterem spíše diskuzního workshopu na téma uvedené v nadpisu tohoto příspěvku. Ve dnech 19.–20. ledna se na Albertov v Praze 2 sjeli nejen pracovníci ochrany přírody, ale i vědci a studenti z celé ČR. Přírodovědecká fakulta UK v Praze byla spoluorganizátorem setkání – což má podpůrnou logiku ve vzniku CZ-IALE v r. 2000 z iniciativy pracovníků fakulty, jakkoli se poté ve volených výběrech společnosti střídali v čtyřletých obdobích členové a předsedové z Čech i Moravy.

Úvodní slovo k účastníkům pronesl děkan fakulty Jakub Langhammer, sám aktivní ve výzkumu na území šumavského národního parku. Hned první blok konference pokrýval různé aspekty „vlajkového tématu“ – ochrany přírody NP Šumava, kde ohlasy problémů v médiích už nějakou

dobu jittí celou společnost. Organizátoři dbali na to, aby slovo dostali zástupci rozdílných názorových proudů a aby debata neskouzla z úrovně akademické argumentace do politizování. Někteří zvaní ze Správy NP Šumava se sice na poslední chvíli omluvili, ale vyváženost narušena nebyla.

Přestože pozornost poutalo možná až překvapivě velké množství prezentovaných historických i současných dat propojitelných do ekologických interpretací ve fungování šumavského národního parku, právě v oblasti využití těchto údajů se řada protagonistů liší. Současnému stavu předcházelo zveřejnění odborných názorů vědeckých pracovníků Akademie věd ČR a Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích na jedné straně (např. v knize Co vyprávějí šumavské smrčiny, Správa NP a CHKO Šumava 2010), i lesníků a dalších specialistů (např. v otevřeném dopise ministrovi životního prostředí z 10. ledna 2012) na straně druhé. Snahou CZ-IALE bylo zmapovat průniky shody v jednotlivých, mnohdy střetových tématech přednesených na konferenci, aby bylo možné dospět k jejich přehlednému

soupisu. Ten by se mohl dobře využít jako odrazový můstek k dalšímu jednání o managementu na Šumavě, pokud o to budou mít nadřazené orgány zájem. Tuto svou nápomocnou roli Společnost zformulovala ve dvou rovinách: odborné a managementu. V jejich rámci pak názorové průsečíky nalezla v tématech: (1) bezzásahovost versus asistovaná obnova lesa, (2) role abiotických a biotických disturbancí a (3) míra potenciálních rozvojových rizik v území. S tím byl jako jeden z výstupů konference odeslán dopis CZ-IALE ministrovi životního prostředí Tomáši Chalupovi podepsaný předsedou Společnosti Zdeňkem Lipským z Přírodovědecké fakulty UK v Praze.

Z dvoudenního jednání zabraly ovšem většinu doby obecné i konkrétní problémy současné ochrany přírody a krajiny představené nejen zástupci národních parků, ale především chráněných krajinných území nebo pracovníků zabývajících se ochranou druhových populací či monitoringem. I organizátory překvapil živý zájem (nečekaně velkého počtu účastníků konference) o diskuzi zjevně potřebnou k vyjasnění rozporů mezi deklaracemi oficiální ochrany přírody a praxí, poněkud nekorespondující s absencí debaty o ochranných tématech v poslední době zveřejněných v Živě. Zdá se, že narůstá zájem o činnou reflexi rozevírajících se nůžek mezi národní a nadnárodní legislativou a také mezi tím, co pověřené instituce kdysi dostaly do vlnku a jak v realu konají, případně nekonají.

Jan Robovský

RECENZE

Stanislav Komárek: Ochlupeň bližní. Recenze z pohledu zoologa

Vztah člověka ke zvířatům a přírodě byl a je rozmanitý. Individuálně kolísá od lhostejnosti až k intenzivní ekonomické či citové závislosti, někdy vědomé, jindy podprahové. Jakýkoli pokus popsat tuto rozmanitost, historickou nebo vázanou na kulturu a konkrétní osoby, je čin chválný a ačkoli by se mohlo zdát, že jde o snadný úkol, opak je pravdou. Důvodem je právě ona bezbřehost „tématu“ a potřeba pojímat vztah člověka a zvířat (a naopak) v širokých kontextech, aby nedošlo k vytvoření klamných závěrů.

Domnívám se, že čeští čtenáři mají velké štěstí, protože jsou jim k dispozici minimálně dvě knihy českých autorů, které pojímají tyto vztahy v šíři a hloubce. První z nich je v r. 2000 Nakladatelstvím Academia vydaná publikace Člověk a zvíře od Zdeňky Veselovské a druhá Ochlupeň bližní od Stanislava Komárka. S. Komárek svou knihu prof. Veselovskému přímo věnuje a často se na něj také odkazuje. Pokud obě publikace srovnám a dopustím se hrubého zjednodušení, pak se mi zdá, že u knihy Člověk a zvíře je hlavní postavou zvíře, naopak u Ochlupeň bližních člověk, resp. jeho vnímání zvířete.

Kniha S. Komárka je hodnotná z mnoha hledisek, zaměřím se proto jen na několik hlavních. Přestože některým zoologům budou zmiňovaná fakta často známá, jejich interpretace a případné závěry zaujmou a obohatí. Autorův věhlas a jeho specifická pozice na hranici přírodních a humanitních věd přivede k tématu vztahu člověk–zvíře i humanitně zaměřené čtenáře. Těm se do rukou dostane dílo vyvážené a nezátžené emocionálním tlacháním, tak častým u některých překladů rádo by odborných knih o chování zvířat a provázanosti člověka s přírodou. Autor se navíc neostýchá otvírat kontroverzní témata a k nim se i ve větší či menší míře vyhranit (např. myslivost) nebo konstatovat to, co se „neříká“ (že zoologické zahrady moc druhů nezachránily; z pohledu recenzenta viz níže). Občas se také rozešmeje (asociace červa s novorozeňaty – „ty můj červíčku!“), často nás ale oprávněně zamrazí (vztah určitých kultur k domácím zvířatům, velkochovy, zvířata a lidé ve Třetí říši), což podle mého názoru věrně odráží reálnou rozporuplnost našich postojů ke zvířatům a přírodě obecně. Za velký klad považuji zohlednění vztahu mnoha

kultur ke zvířatům, protože třeba vnímání přírody průměrným Evropanem jistě není univerzální. Je sice možné, že by si specialisté v knize našli pasáže k okomentování a doplnění (viz níže), do takových detailů však nejde v tomto rozsahu textu zacházet. Takže publikace navíc vytváří zajímavý prostor pro diskuzi a doufejme, že bude inspirovat čtenáře k úvahám i případnému rozvinutí určitých témat ve formě vědeckých nebo diplomových prací.

V závěru recenze bych chtěl, coby „specialista“ (především např. na PFF JU v Českých Budějovicích kurz Zvířata v lidské péči) zmínit několik zpřesňujících údajů. Na str. 81: jelen milu jako stabilizovaný mezidruhový kříženec zřejmě nevznikl „uměle“ v parku čínského císaře, ale přirozeně už v pliocénu; str. 107: antilopy nejsou až na výjimky (antilopa losí z příbuzenstva turů) vhodné druhy pro domestikaci (např. jsou levavé, často jde o potravní speciality, nemají hierarchii, což komplikuje jejich krocení, a mají dlouhou útekovou vzdálenost, takže jsou schopné se zabít v malé ohradě); str. 137: definovat domestikanta lze různě a pak závisí, jestli mezi ně můžeme řadit např. chovance zoologických zahrad. Osobně používám definici I. L. Masona (1984), která podle mého názoru nejlépe zohledňuje míru provázanosti chovaných zvířat s člověkem – domestikant je zvíře, které se množí pod lidskou kontrolou, je dále ochočené, odlišné/vyselektované od divokého předka, užitečné pro člověka. Podle této definice není pravým domestikantem třeba asijský pracovní slon, protože nesplňuje první a třetí podmínku

(pracovní sloni se stále odchytávají v přírodě), a zvířata v zoo splňují jen první podmínku; str. 140: možnou analogii lidského zemědělství je kromě mravenců rodu *Atta* i ambróziová strategie některých lýkožroutů (živí se ambróziovými houbami, které do vybudovaných chodeb donášejí a pak se o ně v určitém rozsahu starají); str. 185: úplně nesouhlasím s konstatováním, že „zoologické zahradnictví pomohlo oddálit záhubu jen několika málo z nich“.

Ač jsem si vědomý toho, že zoologické zahrady ne vždy zodpovědně plní roli Noemovy archy (viz má kritika v *Gazelle* 2010: 183–193), myslím, že se díky nim skutečně zachránilo mnoho poddruhů a druhů zvířat a jejich role, pokud bude vykonávána se „zdravým selským rozumem“, bude stoupat. Nemluvě o tom, že každá dobrá zoo dříve nebo později podporuje nějaký projekt *in situ* (v přírodě) a výrazně formuje vztah lidí ke zvířatům, hlavně ve městech.

Těchto několik odborných komentářů samozřejmě nic nemění na mé předchozí chvále a rád konstatuji, že kniha *Ochlupení bližní* je hlubokou studií a lze ji vřele doporučit. Budu se k ní jistě často vracet a u mých studentů se tak ke knize *Člověk a zvíře* přidá nový „povinný“ titul.

**Academia, Praha 2011, 280 str.
Doporučená cena 295 Kč**

Jan Plesník

RECENZE

Stanislav Komárek: *Ochlupení bližní. Zvířata v kulturních kontextech*

Živočiškové to s námi opravdu nemají jednoduché. Věděli jste, že když v r. 1456 vytiskl šikovní bruslák zrcadel a drahokamů Johannes Gensfleisch, známější jako Gutenberg, tři desítky výtisků bible na telecí kůži, položilo hlavu na oltář pokroku nedobrovolně na 5 000 telat? Proč Ainové, původní obyvatelé země vycházejícího slunce, umučí zvláště krutým způsobem ochočeného medvěda hnědého, odchyceného jako mládě ve volné přírodě, když ho dva roky předtím vykrmovali vybranými lahůdkami?

Filozof, vysokoškolský pedagog, literát, cestovatel a dnes také úspěšný blogger, původním povoláním zoolog, představuje ve své nové publikaci nejružnější podoby vzájemného nezájímavého vztahu mezi člověkem a živočichy, ať již domácími nebo volně žijícími. Název knihy svádí k dojmům, že se věnuje zejména savcům. Stanislav Komárek přitom nezapomíná ani na další obratlovce, ale často přehlížené bezobratlé skutečně zmiňuje jen okrajově. Tak obsáhlou problematiku, jakou vazby mezi zvířaty a lidskou kulturou bezesporu jsou, není dost dobře myslitelné pojmut na 280 stránkách textu. Proto si autor vybral 8 základních otázek, např. lov zvířat a jejich zdomácnění, chovatelství, druhová ochrana, spokojený a plnohodnotný život zvířat v lidské péči nebo úloha pokusných živočichů u lékařském a veterinárním výzkumu. A co je podstatné, svůj výběr racionálně zdůvodnil.

Jak je ostatně u S. Komárka zvykem, chrlí na čtenáře ze studnice svých encyklopedických znalostí navýsost poutavě tvrdá fakta, standardní i nevědění postřehy, zajímavé příběhy, vtipné úvahy a četné vlastní zkušenosti. Přitom se občas přiblíží k hranici bulváru, ale nikdy ji nepřestoupí. Oceňuji také skutečnost, že se neomezil jen na anglosaské prostředí. Ba právě naopak. Z textu je na první pohled zřejmé, nakolik ho ovlivnili německy mluvící filozofové, přírodovědci, umělci i veřejní činitelé. Vždyť jen v málokteré příručce přírodních nebo společenských věd najde čtenář odborné výrazy doplněné jejich německými ekvivalenty. Vítaným zpestřením knihy se staly rámečky věnující se podrobně určitým otázkám (namátkou jme-

nijme téma červa jako archetypu, problematiku jazyka u lidí a zvířat nebo pohled na mravence) a poněkud narušující tradiční představu boxu jako pouze doplňkové nebo oddychové části textu. Knihu vhodně oživují reprodukce starověkých a středověkých kreseb, novinové karikatury, politické plakáty a novější obrázky převzaté z jiných publikací. Alespoň některé ilustrace by si však zasloužily větší prostor.

Ikdyž se S. Komárek mnohdy odvolává na původní prameny (seznam použité literatury čítá 212 odkazů), nečiní tak důsledně. Přemýšlivý uživatel příručky by jistě i v dalších případech rád sáhl po originálních zdrojích. Na druhou stranu, pokud se v textu zmiňované zahraniční publikace dočkaly českého překladu, uvádí autor i tuto citaci.

Jestliže pozorný čtenář nabyt dojem, že některé pasáže knihy již někdy shlédl, nebude daleko od pravdy. Autor je celé nebo jen s kosmetickými úpravami převzal ze svých již dříve vydaných publikací. Tato skutečnost ukazuje na jeho slabost pro určitá témata (člověk a vlk – syndrom Červené Karkulky, zvířata v Třetí říši) a přesvědčení, že názor na stejné téma stěží zformuluje jinak.

K textu mám několik poznámek. O tom, že lov volně žijících nebo leckdy do volné přírody před příchodem lovců vypuštěných živočichů přestává být v západní kultuře přijatelný, vypovídá nejlépe fakt, že ve Spojených státech (kde vzhledem k historickému vývoji tamější společnosti stojí občana státu Colorado licence na ulovení jelena wapiti jen o trochu víc než dvojitý hamburger s obřími hranolkami) nábor nových zájemců do loveckých spolků již nestačí vyrovnávat úbytek členské základny. Ještě před 20 lety bylo nošení kožšinových výrobků jak z volně žijících živočichů, tak zvířat z chovů v západní Evropě, USA a částečně i v Kanadě společensky nevhodné. Kožšinový průmysl začal od doby, kdy se pomyslně ocitl na kolenou, zvířecí kůže doplňovat dalšími textilními materiály a využívat jiné výrobní postupy a módní barvy. V současnosti 85 % zvířecích kožšin pochází z farem, hlavně v Evropské unii a Číně. Přestože oficiální údaje chybějí, podle střízlivých

odhadů chovají v nejlidnatější zemi světa více než 1,5 milionu lišek a stejný počet psíků mývalovitých. I přes určité zlepšení zůstává být jen virtuální procházka farmou kožšinových zvířat v Číně záležitostí pro vysloveně otrlé. A objem prodeje pravých kožšin se natolik zvýšil, že ročně si narůstající poptávka vyžádá usmrcení až 50 milionů zvířat.

Nejsem si jist, nakolik skutečně obecně ve společnosti převládá představa, že zatímco smrt jedince určitého živočišného druhu je v zásadě bezvýznamná záležitost, poskytující nanejvýš látku pro sentimentální televizní film, vymření druhu by bylo nenahraditelnou škodou. Britská Liga na ochranu koček vykazuje roční hrubý příjem 22 milionů liber. Společnost na ochranu velryb a delfínů (WDCS), Děti Země, Greenpeace, Fond Diana Fosseyová pro gorily a Nadace Davida Shepherda pro volně žijící živočichy zaměřená hlavně na ochranu slonů afrických získají dohromady za stejné období méně než polovinu této částky. Sdružení financující útulek pro týrané osly domácí vybere od sponzorů za rok 15 milionů liber. Mezinárodní nadace podporující aktivní ochranu afrických a asijských nosorožců ve volné přírodě musí ročně vystačit s méně než 0,5 milionem liber. Jak upozorňuje zoolog, filmář, spisovatel a zanícený propagátor druhové ochrany M. Carwardine, alespoň ve Spojeném království je mnohem snazší upoutat pozornost veřejnosti k osudu jednotlivých zvířat, než získat podporu na ochranu populací volně žijících živočichů nebo celých druhů a jejich prostředí.

Kdysi v Evropě a USA oblíbené předvádění života domorodých obyvatel (Völkerschau) může mít dopady i do doby poměrně nedávné. Při finále mistrovství světa v kopané ve Francii v r. 1998 odmítl jeden z reprezentantů země galského kohouta afrického původu zpívat národní hymnu s odkazem právě na obdobně koloniální výstavy, jichž se účastnili jeho předci, okukování znuděnými mondénními Pařížany. Ostatně možnost prohlédnout si příslušníky poddruhu *Homo sapiens sapiens* v expozici zoologické zahrady, zvláště jde-li o celebrity, láká i dnes.

Také pohled na druhovou ochranu se postupně mění, ať se nám to líbí nebo ne. Jejím cílem zůstává i nadále udržení dostatečně početných a tím i geneticky kvalitních populací maximálního počtu původních druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a dalších organismů v dostatečně velkém a co nejméně poškozeném prostředí. Možná, že obdobný přístup může někomu připadat jako kacířský, ale ochrana přírody již před hodnou dobou

opustila poněkud romantický názor, že udržíme všechny druhy – mimo jiné proto, že vznik druhů i jejich vymírání jsou přirozené procesy. Kvůli omezeným finančním prostředkům, počtu pracovníků i urgentní nutnosti přednostně se více věnovat některým, zejména kriticky ohroženým organismům, si ale státní ochrana přírody musí i v druhové ochraně určit nezbytné priority, nezávadka prioritní priority. Je ale zřejmé, že čím propracovanější kritéria pro výběr ohrožených druhů a nižších taxonů máme k dispozici, tím méně jich při ochranářském plánování můžeme vyhodnotit – chybějí aktuální a věrohodné údaje nejen o organismech samotných, ale i o činitelích (hnacích silách), které je ovlivňují. Skutečnost, že se nejrůznější záchranné programy nebo plány péče jak

v České republice, tak ve světě i nadále zaměřují ponejvíce na vyšší obratlovce, nebudeme nijak zastírat.

Ani s posedlostí vůči invazním nepůvodním druhům není situace tak jednoznačná, jak ji S. Komárek líčí. Nedorozumění v tomto směru bývá často způsobeno zmatením jazyků. Někteří vědci totiž považují na rozdíl od mezinárodních úmluv za invazní i nepůvodní druhy, jejichž výskyt nemá negativní dopady na jiné druhy, biotopy nebo procesy v ekosystémech ani na lidskou kulturu. V takovém případě je invazní každý nepůvodní druh, jehož areál rozšíření se v nové oblasti rychle zvětšuje. Právě toto širší pojetí biologických invazí částí akademické obce bylo jednou z příčin nedávného zpochybnění závažnosti invazních nepůvodních druhů. Místy vzrušená

diskuze přeskočila ze stránek prestižních vědeckých časopisů, jako je Nature a Science, i do vlivného deníku New York Times. Právě v něm byli odpůrci invazních nepůvodních druhů obviňováni z neodůvodněného dogmatismu až rovnou xenofobie odporující politické korektnosti. Naopak se v této souvislosti připomíná, že Spojené státy vyrostly do své hospodářské a politické síly mimo jiné díky umu, šikovnosti a úsilí přistěhovalců z různých částí světa.

V člověku je celé zvíře, ve zvířeti nikoli celý člověk, tak by se dalo zhmotnit celkové vyznění Komárkovy knihy. Je jasné, že ne každý přijme z nejrůznějších důvodů všechny autorovy závěry za své: pokud nás ale přimějí k přemýšlení o některých zdánlivě všedních a nepodstatných věcech, bude to jedině dobře.

Kontaktní adresy autorů

Vladimír Antonín

Moravské zemské muzeum, botanické odd.
Zelný trh 6
659 37 Brno
e: vantonin@mzm.cz

Jaroslav Boháč

Fakulta životního prostředí UJEP
Králova výšina 3132/7
400 96 Ústí nad Labem
e: jardaboh@seznam.cz

Martin Duchoslav

Katedra botaniky PřF UP
Šlechtitelů 11
783 71 Olomouc
e: martin.duchoslav@upol.cz

Libor Ekrt

Katedra botaniky PřF JU
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: libor.ekrt@gmail.com

Adéla Fořtová

Nakladatelství Academia
Vodičkova 40
110 00 Praha 1
e: fortova@academia.cz

Andrej Funk

Redakce časopisu Živa
Vodičkova 40
110 00 Praha 1
e: ziva@ssc.cas.cz

Oxana Habušťová (Zdeňka Svobodová)

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: habustova@entu.cas.cz

Jan Hladký

Ústav agronomie, půdoznalství, mikrobiologie a výživy rostlin AF MENDELU
Zemědělská 1
613 00 Brno
e: jan.hladky@mendelu.cz

Lucie Hošková

Česká společnost ornitologická
Na Bělidle 34
150 00 Praha 5
e: lucie.hoskova@gmail.com

Štěpán Husák

Botanický ústav AV ČR, v. v. i.
Dukelská 135
379 82 Třeboň
e: husak@botany.cas.cz

Klára Kabátová

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: Klar.Ka@seznam.cz

Pavel Kovář

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: kovar@natur.cuni.cz

George O. Krizek

2111 Bancroft Place, N. W.
20008 Washington D. C.
USA

Dana Michalcová

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: danmich@sci.muni.cz

Jan Myšák

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: anczovicka@seznam.cz

Radomír Němec

Jihomoravské muzeum ve Znojmě
Přemyslovců 8
669 45 Znojmo
e: nemec@znojmu.cz

Jan Plesník

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
Kaplanova 1931/1
148 00 Praha 11 – Chodov
e: jan.plesnik@nature.cz

Jan Pluháček

Výzkumný ústav živočišné výroby, v. v. i.,
odd. etologie
Přátelství 815
104 00 Praha – Uhřetěves
e: janpluhacek@seznam.cz

Jan Robovský

Katedra zoologie PřF JU
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: jrobovsky@seznam.cz

Milan Řezáč

Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i.
Drnovská 507
161 06 Praha 6
e: rezac@vurv.cz

Hana Skálová

Botanický ústav AV ČR, v. v. i.
Zámek 1
252 43 Průhonice
e: skalova@ibot.cas.cz

Jan Sokol

Fakulta humanitních studií UK
U Kříže 8
158 00 Praha 5
e: jan.sokol@fhs.cuni.cz

Robert Stejskal

Ústav lesnické botaniky, dendrologie
a geobiocenologie LDF MENDELU
Zemědělská 3
613 00 Brno
e: rstejskal@centrum.cz

Miloslav Studnička

Botanická zahrada Liberec
Purkyňova 630/1
460 01 Liberec
e: botangarden@volny.cz

Jan Sychra

Ústav botaniky a zoologie PřF MU
Kotlářská 2
611 37 Brno
e: dubovec@seznam.cz

Petr Šíma

Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.
Vídeňská 1083
142 20 Praha 4
e: sima@biomed.cas.cz

Ivan Vergner

Zbýšov v Čechách 33
285 65
e: ivan.vergner@atlas.cz

Petr Vlašánek

Entomologický ústav BC AV ČR, v. v. i.
Branišovská 31
370 05 České Budějovice
e: petisko@centrum.cz

Zdeněk Soldán

Katedra botaniky PřF UK
Benátská 2
128 01 Praha 2
e: sold@natur.cuni.cz

Summary

Sokol J.: Václav Havel and Nature

Havel's perception of nature does not involve a scientific interest in its mystery and beauty, he suspected science of ultimately aiming to just utilize the nature. Nature is above all the endangered victim of the man's unscrupulousness and exploitation. Hence Havel highlights landscape rather than nature in his texts. When he talks about nature protection, he also includes landscapes, villages and settlements, he often speaks about lapses with regard to present-day urbanism, and about human pride towards the environment. In contrast, he advocates reverence and respect for „nature, land and the historical heritage“.

Šíma P.: Betaglucans – Promising Natural Immunomodulating Materials

Betaglucans are highly conserved structural polysaccharids in the cell walls of bacteria, cyanobacteria, algae, seaweed, yeast, fungi, lichens, and some plants, particularly grain. They belong to a group of active natural substances commonly called biological response modifiers (BRM) and play a role as potent immune response stimulators in all multicellular animals. Their effects against infectious diseases and in cancer therapy have been described in many experimental research studies and human case histories but their functional mechanisms have not yet been fully elucidated.

Svobodová Z., Habušová O., Sehnal F.: How to Deal with the Timid Maize Invader

Genetically modified (GM) maize may become important as the spread of the Western Corn Rootworm (*Diabrotica virgifera*) feeding on maize continues. However, its implementation in European agriculture has been hindered by fears of undesirable environmental effects, despite the worldwide cultivation of the GM crop. The presented study compares impacts of the GM maize MON 88017 and the non-transgenic maize on non-target invertebrates. Neither the composition nor the species abundance of invertebrate communities were affected in a field with the GM maize.

Němec R., Škorpíková V., Křivan V.: The Phenomenon of Ephemeral Field Wetlands on Arable Soil

Wetlands on arable land host ephemeral vegetation and their existence relies on soil water saturation and periodic mechanical disturbances. In this habitat, we found several rare species listed in the Black and Red List of Vascular Plants of the Czech Republic. Evidently, wetlands on arable land deserve protection and further research is needed for their closer inspection.

Kabátová K., Vít P., Suda J.: Still Mysterious Water-lilies

Water-lilies (the genus *Nymphaea*) are one of the most ancient groups of aquatic plants. Two species (*N. alba* and *N. candida*) are native to the flora of the Czech Republic, both are critically endangered. Morphologi-

cal similarities, large phenotypic variation and putative interspecific hybridization pose difficulties for species identification. The amount of nuclear DNA was found to be a reliable characteristic that allows not only species but also their hybrids to be recognized. Native species are mainly threatened by the loss of suitable habitats and planting of garden cultivars in natural sites.

Studnička M.: Bromeliads from Tropical Rainforests in South-eastern Brazil

Biotopes of bromeliads observed in three national parks situated in south-eastern Brazil are described. Epiphytic and terrestrial species from tropical rainforests and cloud forests, together referred to as Mata atlântica, are pictured. An interesting story about a very popular cultivated variety *Neoregelia* cv. Fireball is also mentioned.

Michalčová D., Hájek O.:

GIS and its Application in Botany

Apart from a brief overview of GIS analyses used in botany and an explanation of the differences between two basic data models (vector or grid), the current paper also offers three case studies which used GIS to plan sampling design, explain causes of species composition and model phenological map.

Ekrtová E., Ekrt L.: Criss-crossing the Armenian Lesser Caucasus II. Non-forest Formations – from Semi-desert to the Foothills of the Great Mountain Slopes

The extremely dry lower altitudes of Armenia are occupied by semi-desert and phryganoid xerophyte plant communities with many rare endemics, useful wild plant species and wild relatives of cultivated plants. The rather high proportion of semi-desert vegetation was transformed to agricultural areas due to irrigation. At higher altitudes, steppes and meadow-steppes are abundant and thorn-cushion communities are rather widespread too. In regions with high annual precipitation, meadows represent species rich and ornamental forest-free vegetation.

Myšák J., Horsák M., Hlaváč J. Č.: Good News and Bad News about the Geyer's Whorl Snail – from our Red Book of Molluscs

A tiny terrestrial snail *Vertigo geyeri* is an example of a typical late-glacial relict in the central Europe. It inhabits exclusively treeless fens and is highly endangered in most of its area and internationally protected. So far, only three recent and highly isolated populations have been found in the Czech Republic. The first one, a small calcareous spring fen located in the V Dubech Nature Monument was however damaged by construction of drainage canals and summer droughts in the last few years and the future survival of this population is doubtful. New sites found in 2011 (the Louky u Jeníkova NM and the Ratajské rybníky NM) document that the species is still extant in the Czech Republic at more sites than previously thought.

Stejskal R., Trnka F.: Our Weevils 2.

This paper introduces a very interesting group of curculionid beetles – weevils of the tribe *Lixini*. This tribe includes a quite remarkable large species, most of which are currently considered endangered. They are associated with non-forest habitats and require various kinds of habitat disturbance which ensures their successful survival.

Vlašánek P., Konvička M., Beneš J.:

The Clouded Apollo Butterfly over More than 10 Years

Thanks to intensive monitoring of butterflies and specifically of the critically endangered Clouded Apollo Butterfly (*Par-nassius mnemosyne*) over the last 10 years, we can provide more accurate information about recent distribution and habitat requirements.

Krizek G. O.: Butterflies with Transparent Wings

This contribution presents butterflies with wings on which scales are partially or fully absent, as well as various forms of their cryptic appearance and mimicry.

Vergner I.: On the Negative Effects of Fishpond Management on Frog Reproduction

Reproduction of common frog species (*Bufo bufo* and *Rana temporaria*) in commercially managed fishponds can be threatened due to destruction of egg clutches or early developmental stages of tadpoles. The phenomenon is described based on a monitoring of a forest fishpond in the south-eastern part of Central Bohemia. Data on the size and growth of egg clutches and tadpoles in relation to time and weather conditions are also described.

Sychra J.: From the Life of Grebes in our Fishponds I.

The order grebes (*Podicipediformes*) is an archaic group of birds, morphologically and ecologically well adapted to the aquatic life style, including breeding in floating nests in the littoral zone of water bodies. Four grebe species are breeding in fishponds in the Czech republic. Annually during the breeding season, these birds have to overcome many problems to successfully breed. In the incubation period, the most important mission for parents is to protect the eggs from predation.

Pluháček J.: Review of Phylogeny and Taxonomy of Living Deer 1. Muntjacs

Deer (family *Cervidae*) form the most numerous and varied group of ungulates or large herbivores in four out of 6 continents. This review of the phylogeny and taxonomy of living deer species is based on information published recently in scientific papers. The first part presents the taxonomy of muntjacs (*Muntiacini*). This tribe includes 11–14 species living solitarily in closed habitats (mostly forests) in South and Southeast Asia. Their antlers are two-tined.

Plesník J.: Twenty Years after the Rio Summit: A (re-)established Approach to Biological Diversity

The United Nations Conference on Environment and Development (Earth Summit) held in Rio de Janeiro in June 1992 was an undisputed milestone in environment protection and management. The ambitious target to achieve by 2010, a significant reduction in the current rate of biodiversity loss at the global, regional and national level, was not met. In October 2010, the Parties to the Convention on Biological Diversity adopted a revised and updated Strategic Plan for Biodiversity for 2011–20. The forthcoming UN Conference on Sustainable Development is going to aim particularly at the Green Economy in the context of sustainable development and poverty eradication.